

ГУЛЬПА ДІАНА

ЛІТЕРАТУРА БАРОКО

навчально-методичний посібник для студентів

II-го курсу угорського відділення

Гуманітарно-природничого факультету

(з угорською мовою навчання)

Ужгород

2016

ББК Ш5(0)–328.1я73

УДК 821.09(100)'04(076)

Г 94

Навчально-методичний посібник містить короткий виклад літератури періоду бароко, літературу Італії, Іспанії, Англії, Німеччини, Франції. У ньому розкриваються особливості суспільно-політичного, соціально-економічного, культурологічного розвитку цих країн, дається характеристика головних літературних діячів та творів зазначених періодів. Студенти мають можливість ознайомитися з літературними діячами, стилями, жанрами, головними творами зазначеного періоду.

Рецензенти: Зийкань Х.І., кандидат філологічних наук, доцент

Чука Е.А., старший викладач

Відповідальний за випуск: Гульпа Д.В., кандидат філологічних наук, доцент

Рекомендовано до друку Методичною радою Гуманітарно-природничого факультету (з угорською мовою навчання) УжНУ, Протокол: № від червня 2016 р., та Вченою радою Гуманітарно-природничого факультету (з угорською мовою навчання) УжНУ, Протокол № від червня 2016 р.

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
MAGYAR TANNYELVŰ HUMÁN- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK

Hulpa Diána

VILÁGIRODALOM
A BAROKK KORÁNAK IRODALMA

Módszertani segédeszköz
a másodéves magyar szakos egyetemi hallgatók számára

Ungvár

2016

TARTALOM

BEVEZETÉS

1. A BAROKK IRODALOM

AZ ITÁLIAI BAROKK IRODALOM

- 1.1. A feudális rendszer bukása Nyugat-Európában
- 1.2. A katolikus egyház reformtörekvései
- 1.3. A korabeli társadalmi-politikai viszonyok és a katolikus egyház hatása a művészetekre
- 1.4. Történelmi-társadalmi, kulturális viszonyok a XVII. századi Itáliában
- 1.5. A barokk fogalma. Az itáliai barokk jellemzői
- 1.6. Torquináto Tasso munkássága
- 1.7. A marinizmus, Giambattista Marino munkássága
- 1.8. A filozofikus és szatirikus irodalom az itáliai barokkban
- 1.9. A commedia dell'arte. Goldoni munkássága

2. A SPANYOL BAROKK IRODALOM

- 2.1. Társadalmi-politikai, kulturális viszonyok a spanyol barokk korában
- 2.2. A spanyol költészet a barokk korában. Góngora munkássága
- 2.3. A spanyol barokk próza, Francisco Gomes de Quevedo, Baltasar Gracian
- 2.4. A spanyol barokk drámai irodalom, Tirso de Molino

3. AZ ANGOL BAROKK IRODALOM

- 3.1. Társadalmi-politikai, kulturális viszonyok a korban
- 3.2. Az angol barokk költészet, Jhon Donne munkássága

3.3. Az angol barokk keresztény eposz, Milton munkássága

4. A NÉMET BAROKK IRODALOM

4.1. Társadalmi-politikai, kulturális viszonyok a korban

4.2. A német barokk költészet, Martin Opitz munkássága

4.3. A német barokk regény, Hans Jacob Grimmelshausen munkássága

5. A FRANCIA IRODALOM A VII. SZÁZADBAN (FRANCIA KLASSZICIZMUS)

5.1. Franciaország társadalmi-politikai helyzete a korban

5.2. A francia klasszicista dráma, Pierre Corneille munkássága

5.3. Jean Racine munkássága

5.4. A francia klasszicista vígjáték, Moliere munkássága

Kötelező olvasmányok

Hivatkozott irodalom

BEVEZETÉS

A mindenkori valóság, jelenünk és egyben önmagunk megismerése lehetetlen lenne múltunk ismerete nélkül. Ezért is fontos minden olyan ismeret, tapasztalat, amely feltárja múltunkat, mintegy szembesít vele, s egyben rádöbbsent minket jelen valóságunkra, önmagunkra is, mint ennek a valóságnak a részeseire, s egyszersmind alkotóira, formálóira. Ebben a felismerésben, megismerésben, ha úgy tetszik időutazásban segít bennünket a szépirodalom. A szépirodalom segítségével betekintést nyerhetünk múltunkba, szembesülhetünk jelenünkkel, s kitárul előttünk a várható jövő is. A szépirodalom még ennél is többet ad, a valóság feltárásával segít felismerni és helyesen értelmezni a világot, s benne önmagunkat, s megtanít bennünket eligazodni benne és arra is, hogy helyes döntéseket hozzunk, s mindent az önmaga természetének megfelelően értelmezzünk, fogadjunk el és alkalmazzunk.

Jelen módszertani segédeszköz a barokk irodalmába nyújt betekintést. Egy olyan korszakba, amelynek meghatározása, sajátosságainak, jelenségeinek pontos leírása, értelmezése, mai napig gondot jelent az irodalomtörténészek, irodalomkritikusok és elméletírók számára. Olyan korszakról beszélünk, amely magán hordozta az életigenlő, az embert magasztaló reneszánsz életörömét, s egyben a középkor vallástól, egyháztól, istenfélelemtől terhes igáját is. Ellentmondásokkal teli korszakról, irányzatról beszélünk, amely kísértetiesen hasonlít jelen korunkra, amelyben az ember keresi önmagát, útját, amelyet a felvilágosodás korában fog meghatározni, kijelölni önmaga számára.

Jelen módszertani kiadvány a másodéves magyar szakos hallgatók számára készült, de felhasználhatják pedagógiai munkájukban egyetemi, főiskolai oktatók, iskolai pedagógusok is és mindazok, akik szeretnék mélyíteni tudásukat adott témakörben.

A BAROKK IRODALOM

AZ ITÁLIAI BAROKK IRODALOM

1.1. A feudális rendszer bukása Nyugat-Európában

A XVII. századot több európai országban két társadalmi erő, rend közötti összeütközés, ellentét, konfliktus jellemzi. A régi középkori hagyományok, társadalmi-politikai, szellemi, ideológiai rend képviselőiben a feudalizmus hívei lépnek fel és kerülnek szembe, az új társadalmi rend képviselőivel, a polgársággal. A reneszánsz felfedezései, emberközpontúsága új életre ösztönözte Európát. Amerika felfedezése, Kopernikus heliocentrikus világnézete, tanai, az antik világ eszményeinek újraélesztése, mind újraformálta, átalakította az emberek tudatát, világlátását, gondolkodását és igényeit. A termelés növekedésével megnőtt az igény az új felfedezésekre, ami által megnőtt a polgári réteg társadalmi szerepe is. A polgárság, mint társadalmi réteg nagyon hamar átvette az irányító szerepet a kereskedelemben, a gazdaságban, a hadügyben és a hajózás terén is. Ez a réteg volt az, amely felfedezte a tudomány gyakorlati hasznát is, s ezért nagy figyelmet fordított a tudomány támogatására. A tudományok mellett, természetesen a művészetek egyéni, emberi és ösztönös szerepét, jelentőségét is látták és minden erejükkel támogatták is azt.

A polgárság lázadása a régi hűbéri rendszer ellen, lassan kiterjedt az egyházra is. A polgári eszmékért folytatott harc az egyház megreformálását is célul tűzte ki. Anglia, Németalföld, a skandináv államok, a német hercegségek többsége elszakadtak a katolikus Rómától. Németországban hatalmas parasztfelkelés tört ki, Franciaországban véres felekezeti ellentétek és viszálykodás kezdődött. A forradalmi hangulat, olyan erős méreteket öltött, hogy fennállt a századokon keresztül kiépített szociális, társadalmi-politikai rend felbomlásának veszélye [ictorija zarubezsnoj lit3–4.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mely az a két társadalmi erő, amelynek küzdelme meghatározta társadalmi-politikai, gazdasági és kulturális téren is Itália helyzetét a XVII. században?
2. Mi jellemezte Itáliát a korban társadalmi-politikai téren?
3. Mi volt Itália területi, politikai megosztottságának az oka?
4. Mit eredményezett az idegenuralom Itáliában?

1.2. A katolikus egyház reformtörekvései

A VI. század közepére a katolikus egyház a pápával az élén ráeszmélt arra, mekkora veszély és veszteség érte az új eszmék, társadalmi lét és világnézet terjedésével. 1542-ben Caraffa kardinális kezdeményezésére, aki később III. Pál pápaként vált ismertté, Rómában megszervezték az inkvizíció legfelső ítéleti szervét. 1559-ben létrehozták az úgynevezett „kongregációs” szervet, amelynek az volt a feladata, hogy felügyelje az értelmiségieket, valamint cenzori munkát is betöltsön. Ennek a cenzori feladatkörnek az volt a célja, hogy lajstromba vegye azokat a műveket, amelyek szembehelyezkednek a katolikus egyház tanításával. Ezt a lajstromot Indexnek nevezték el. 1540-ben III. Pál pápa hivatalosította a jezsuita rendet, amit nem sokkal azelőtt szervezett meg Loyolai Ignác, s amely rendnek az egyik feladata volt adott index vezetése, valamint az egyház inkvizíciós törekvéseinek felügyelete. A jezsuita rend fontos szerepet játszott Európa történelmében a XVII–XVIII. század folyamán. Ez a rend vállalta magára az ifjúság nevelését, jezsuita iskolákat hozott létre. Jelszavuk: *„az, aki igazán Istennek akarja szentelni magát, alá kell, hogy vesse neki nemcsak akarátát, de értelmét is [ictorija zarubezsnoj lit5–6.o.]”*

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mikor hozták létre a kongregációs szervet és mi volt a feladata?
2. Mi volt a jezsuita rend feladata, ki volta az alapítója?
3. Mi volt a jezsuiták mottója? Értelmezze.

1.3. A korabeli társadalmi-politikai viszonyok és a katolikus egyház hatása a művészetekre

A kialakult társadalmi viszonyok, valamint a katolikus egyház erőteljes, fékező politikája nem semmisítette meg a reneszánsz vívmányait, de erős fékező erőként hatott a további gyorsütemű fejlődésre. Többek között gátolta a polgári fejlődést, gondolkodást, világlátást, amivel elősegítette az idejétmúlt hűbéri viszonyok továbbélését. Az erős vallási nyomás ideológiai hasadást, meghasonlást eredményezett, aminek a tipikus példája a korban Torquato Tasso személyisége és munkássága.

Az irodalomtörténészek szerint a barokk a nyugat európai művészetben és irodalomban a hűbéri osztály krízise által született. A korszakot a pesszimiztikus, kiábrándult, a halál után vágyódó, a meg nem értett emberi magatartás, lélekállapot jellemezte. Az írókat, képzőművészeket, szobrászokat a rémtörténetek és fantasztikus történetek, motívumok érdekelték. A reneszánsz szkeptikus vallásosságával szemben, egy erőteljes vallási kultusz, a megfélemlítés középkori hagyomány éled újra. Egyrészt, jellemző a korra a félelmetes, büntető Isten képe, az ember kicsiny voltának hangsúlyozása, másrészt, a szerelem szépségének, az emberi szabadságnak a hirdetése. Ez a fajta kettősség az egész barokk korát jellemzi, nem véletlen, hogy a kutatók

többsége e korszakot csak átmeneti korszaknak tartja a reneszánsz és felvilágosodás között [istorija zarubezsnoj lit6–8.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi hozta létre a barokk művészetet, gondolkodást?
2. Mi jellemezte a korszakot?
3. Ki az az író, aki a korszak szimbolikus alakja lett és miért?

1.4. Történelmi, társadalmi-politikai, kulturális viszonyok a XVII. századi Itáliában

A reneszánsz korának társadalmi-politikai és kulturális virágzása után, a XVII. századtól Itáliát a visszaesés, a háborúk és az elszegényesedés jellemezte. Mivel Itália a reneszánsz korában gazdaságát és fejlődését elsősorban a kereskedelemnek köszönhette, az új kereskedelmi utak megnyitása kiszorította őt a versenyhelyzetből és vele szemben Spanyolországot és Franciaországot juttatta előnybe a világkereskedelem színterén. Itália elszegényesedéséhez az is hozzájárult, hogy az európai országok többsége önálló termelésbe kezdett, vagyis hazai termelését fejlesztette, aminek következtében Itália legfontosabb ipara a textilipar is tönkrement. A valaha gazdag városállamok elszegényedtek, a munkalehetőség csökkent, ezért a lakosság nagy része vidékre költözött, a városok pedig elnéptelenedtek. Itália másik, talán legsúlyosabb tragédiája, hogy a XI. századtól a XVII. századig nem volt képes kivívni, megteremteni egységét. A városállamok megosztottsága és konkurálása végeredményben az országot könnyű prédává tette más nemzetek szemében, így Spanyolország és Franciaország számára is. A XVII. században mindkét hatalom Itália földjén háborút folytatott az ország gazdagságának megszerzéséért. Ebben a társadalmi-politikai helyzetben a régi rendszer feudális urai és maga a pápa is lehetőséget

látott hatalmának megszilárdítására. ennek lett az eredménye, egyrészt a katolikus egyház hatalmának megszilárdulása, inkvizíciós törekvéseinek újjáéledése, másrészt a feudális társadalmi berendezkedés visszaállítása, megerősödése [ictorija zarubezsnoj lit717–720.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Kik és miért uralták Itáliát?
2. Mi vezetett Itália gazdasági csődjéhez?
3. Mely országok töltöttek be a korban nagyhatalmi szerepet és ez hogyan befolyásolta Itália életét?

1.5. A barokk fogalma. Az itáliai barokk jellemzői

A barokk irodalmi és általános művészeti irány, amely Itáliából és Spanyolországból veszi kezdetét a XVI. század közepétől, innen terjedt el Európa más országaiban és hatását a XVI–XVIII. század folyamán fejtette ki. Ebbe a szakaszba tartozik a barokkot előkészítő manierizmus, valamint a barokkból kinőtt rokokó.

A barokk, mint terminus a XVIII. századtól volt bevezetve a köztudatba. Érdekessége, hogy magát a fogalmat nem adott iskola hívei, képviselői adták meg, hanem ellenfelei a klasszicisták, akik a barokk művészetben egy teljesen negatív jelenséget láttak. Még a XX. század alkotói is bírálják a barokk művészetet és korszakot.

A szó etimológiája mai napig nincs meghatározva, ezért többféle magyarázata, fordítása van a szónak. Ezek közül három fogalom, fordítás a legelterjedtebb. Az első feltételezés szerint a barokk szó a portugál „perola barocco” szóból ered, jelentése, helytelen formájú gyöngy. A másik értelmezés

szerint a barokk szó a latin „baroco” szóból ered. Ezt a fogalmat a skolasztikában a szilogizmus egyik fajtájaként emlegették, amelyet az összetettség és különlegesség jellemzett. Moroz O. irodalomtörténész szerint mindegyik felfogás a barokk stílus valamelyik oldalát magyarázza. Az első arisztokratizmusát, kifinomultságát, díszítettségét, sokszínűségét; a másik a skolasztikához való kötöttségét. A harmadik felfogás szerint a barokk szó a francia „baroquez” szóból ered, jelentése kinyitni, finomítani a vonalakat.

Először a barokk fogalmát építészeti alkotások, stílus meghatározójaként használták, a későbbiekben más művészeti alkotásokra is alkalmazták ezt a fogalmat. A XVIII. századtól a barokk fogalmát a zenében használják. A XIX. században a képzőművészetben, festészetben, szobrászatban. A XIX. század végen a barokk fogalmát irodalmi téren is alkalmazzák. Elsőként barokk irodalomról Friedrich Nietzsche beszélt 1878-ban, a görög költészet és szónoklat barokkos korszakáról beszélve. A fogalom irodalmi szempontú elterjedéséről 1888-tól beszélünk, amikor egy svájci művészettörténész Heinrich Wölfflin kiadta *Reneszánsz és barokk c. művét*, amelyben Ariosto *Őrjöngő Lórántját* és Tasso *Megszabadított Jeruzsálemét* hasonlította össze.

A barokk fogalma lehetőséget ad arra, hogy e körül az irodalmi fogalom körül több iskola is létrejöjjön. Az iskolák többsége a XVIII. században jött létre és mindegyikük sajátos irányt képviselt. Az irodalomtörténeti hagyomány kiemeli közülük az Itáliában létrejött marinizmust, a Spanyolországi gongorizmust, az angol metafizikai iskolát, valamint a német sziléziai iskolát.

Az irodalmi barokk virágkorát a XVIII. században éli és összekötőként szolgál a reneszánsz és felvilágosodás kora között. Egyesek a barokkban a reneszánsz hanyatlását látják, mások végkifejletét. Az irodalomtörténészek többsége úgy véli, hogy a barokk két kor hagyatékának ötvözete, a reneszánszé és a középkoré.

A barokknak megvannak a sajátos stílusjegyei. Az irodalomban a mozgékony és dinamikus, a tragikus feszültség, a tragikus világnézet jellemzi. A reneszánsz fényes, világos, optimista, életörömmel teli hangvételével szemben, a komor, szkeptikus, kiábrándult, reményvesztett hangvétel jellemzi. A barokk elképzelés az embert porszemként ábrázolja a világmindenségben. Egész életét a véletlenszerű határozza meg. Az emberi élet gyötrelmesre, szenvedésre van ítélve. Góngora elve: nem kell siettetni a születést az élet nevében, ellenkezőleg, a halál az, amit siettetni kell.

A barokk tudat kettős. Két kezdet harca a barokk, a testé és a léleké, szenvedélyé és az észé, szokásé és törvényé. A barokk valóság a művész számára nem a realitás, hanem illúzió. A barokk fő tematikáját képezi a valóság és illúzió szembeállítás. A barokk harmonikusan egyeztet a tragikust a komikussal, a fennköltet a vulgárral. Megengedi a keresztény és pogány elemek keveredését. A barokkban minden mindennel megfér és ötvözhető. A barokk fontos eleme a bonyolultság, metaforák, hiperbolák, paradoxok használata [ictorija zarubezsnoj lit9.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertessék a barokk fogalmát?
2. A barokk mely jelentése a legelterjedtebb és miért?
3. Ki terjesztette ki elsőként a barokk fogalmát az irodalomra?
4. Mi a barokk jellemzője?
5. Ismertesse a barokk életfilozófiáját.

1.6. Torquato Tasso munkássága

Az itáliai barokk irodalom előfutára Torquato Tasso (1544–1595) olasz költő. Munkássága átmenetet képez a késő reneszánsz és kora barokk között. Az első olyan alkotója a korszaknak, aki elveti az antik és reneszánsz hagyományt, világnézetet és a keresztény, középkori hagyományhoz igyekszik visszatérni. Csak igyekszik visszatérni a régi hagyományokhoz, teljes egészében ez nem sikerül számára, hiszen magán hordozza a reneszánsz kor hagyatékát, amit bár levetkezni nem tud, minden igyekezete ellenére sem, de tökéletesen ötvözi azt a középkori vallásos hagyománnyal, amivel tökéletesen képviseli a barokk fő sajátosságát. A keresztény eposz megteremtését többen is az ő személyéhez és fő művéhez, a Megszabadított Jeruzsálemhez kötik. Az elsők között van, akinek sikerül tökéletesen ötvözni a csodásat a valósággal. Tasso meg is magyarázza azt, hogyan lehetséges kombinálni két ilyen eltérő elemet. Megállapítása szerint, a csodás azért valóságos és hihető, mert egy keresztény ember hiszi, hogy Isten csodatevő, a valóság pedig mellyel hiszünk a csodákban azzal magyarázható, hogy születésünktől fogva csodásdolgokban hiszünk, melyeket Istennel, angyalokkal, szentekkel stb. magyarázunk, ezért ezeket tudatos mivoltunkban már valóságnak tekintjük. Mint látjuk a két fogalom nála nem zárja ki egymást, hanem egymásból következik.

Első műve a *Rináldó* c. lovageposz, amelyben mesterien kombinálta a középkori lovagi epika hagyományát az antik életeszménnyel, világlátással. Ezt a költői újítást fő művében a Megszabadított Jeruzsálem c. tökéletességre viszi. Munkásságában az 1565–1577 közé eső időszakot tartják a legtermékenyebb alkotói időszaknak. Ebben a korszakában 1575-ben fejezte be fő művét is a Megszabadított Jeruzsálem c. keresztény eposzát. Műve az első kereszties háború történetét meséli el, pontosabban a Szent Sír felszabadításának történetét. Művében tökéletesen ötvözi a reneszánsz szerelmi kultuszt,

emberközpontúságot, életigenlést, a keresztény vallás lelkületével, tanításával.

Ez már a mű bevezető énekeiből is kitűnik:

Éneklek a szent harcot, a vezért,
Ki Üdvezítőnk sírját visszavette.
Sokat tön ésszel, kézzel ő ezért,
Sok szenvedésbe telt nagyhírű tette.

Hiába kelt Pokol, hiába mért
Világ két része végcsapást felette:
Őt nem hagyá az ég, s zászlai
Alá megtértek bolygó társai.

2

Oh Múzsza, Te, ki homlokodra nem
fűsz

Múló babért, minőt Helikon ad,

De fõnn, az égi sergek közt, dicsõ
szûz,

Van örökfényü csillagkoronád,

Tetőled szálljon most keblembe
szent tûz,

Te gyujtsad énekem s ne érje vád,

Ha ékesítem a való beszédet,

Más bájtszövén abba, nemcsak
tiédet.

3

Tudod, hogy a világ mind arra tódul,

Hová Parnasszus önti csábjait,

S a költeménnyel fűszeres válótul

Rögzött se fél, oly édesen javit.

Így a beteg gyermek, ha kóstonólul

Mézzel kenők a csésze ajkait,

A keserű nedvet csalódva issza,

Hogy a csalásban éltét nyerje vissza.

4Nagylelkü Álfonz, te, ki engemet

Répartra vül, midõn, tévedt
zarándok,

Hánykódva szirtek és hullámok
felett,

Már azt hívém, legott elborulándok,

Vedd nyájás arccal ím e versemet.

Szent fogadásul mintegy ez ajándok!

Lesz tán idõ, hogy e jós toll
merészül

Megírni rólad is, amire készül.

5

S méltó (ha van remény, hogy
valahára

Krisztus jó népe békében lehet,

S fel-ül, vad thrák ellen, hajó-
lovára,

Kivíni a bitorlott szent helyet)

Hogy a vezérbot szárazon, - akár a

Vizek fölött, illessen tégedet.

Addig figyelj, mit zeng a hősi ének,

S készíts hadat, vágytársa
Godofrédnek!

6

Már hatod éve, hogy kelet felé

Ví a keresztyén tábor az izlással:
Nicéát, Antiochját megnyeré,
Ezt hadi csellel, azt erős rohammal,
És vissza ettől a népet veré,
Mely Persiából jött tengernyi
számmal;

Tortózát megbirá: de most a tél
Beállt, és várja, míg tavaszra kél.

7

Nem messzi volt már az esőszak
vége,

Mely a csaták zaját megszünteté,

Midőn az Úristen, királyi széke

Fönségiből, szemét aláveté,

Onnan, hol a menny legtisztább
vidéke

Arany János

Az idézet forrása <http://www.berze-nagy.sulinet.hu>

Még egyszer oly fenn trónját hirdeté
Mint a pokol a csillagok alatt van, -
S megláta mindent egy
szemfordulatban.

8

Veté a földre, hol majd Szírián

És a keresztyén hősökön megállá,

S ama tekintet, mely előtt hiány,

Vágy rejtve nincs, a szív nyitott
könyv nála,

Látá, Godofréd víni hogy kíván

A városért, hol Isten sírba szálla;

Előtte földi hír, kincs, hatalom

Mind semmi: ő csupán hit,
buzgalom.

Művét 1593-ban átdolgozta és a Meghódított Jeruzsálem c. adta ki. Ebben az átdolgozásban elsősorban az inkvizíció követelményeinek igyekezett megfelelni, ezért műve elmarad mind művészi, mind költői, nyelvi szempontból az első változattól. Korában termékeny, és betegsége ellenére, köztiszteletben álló, közkedvelt írónak számított [21. sz. enciklopédia 367–369.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi jellemezte Tasso alkotói magatartását?
2. Ismertesse Tasso munkásságát vázlatosan.

3. Elemezze Tasso *Megszabadított Jeruzsálem* c. eposzát.
4. Ismertesse Tasso munkásságának aktualitását.

1.7. A marinizmus, Giambattista Marino munkássága

Az itáliai barokk vezető iskolája és irányzata a marinizmus, amelyet a korszak nagy előfutára Giambattista Marino olasz költő (1569–1625) hívott életre. Különös képekkel, metaforákkal, szójátékokkal túldíszített költészet jellemzi alkotói magatartását. Legismertebb műve a Venus és Adonis szerelméről szóló *Adone*, amely magán viseli a marinizmus minden stílusjegyét.

Marinizmus – a barokk irodalom egyik válfaja, G. Marino munkássága nyomán terjedt el. Túlfinomultság, cikornyás mitológiai allegóriák és dagályos képek használata jellemzi. Fő eszköze a különös, gyakran groteszk vagy komikus hasonlat, illetve metafora. Gyakran rendellenes dolgokat, embereket és hátborzongató, kegyetlen jeleneteket mutat be. Szívesen gúnyolja, parodizálja az erkölcsi és művészi hagyományokat [új magyar lexikon551.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a marinizmus?
2. Kinek a munkássága nyomán terjedt el a marinizmus?
3. Határozzák meg Marino helyét az itáliai barokk irodalomban.

1.8. A filozofikus, satirikus irodalom az itáliai barokkban

Mivel a XVII. századi Itáliában idegenuralom, gazdasági válság, társadalmi szétagoltság volt a korszak alkotóit is ez a probléma, kérdés, téma foglalkoztatta. A kora barokk periódus alkotói közül az irodalomtörténeti

hagyomány elsősorban Tommaso Campanella (1568–1639), Alessandro Tassoni (1565–1635) nevét emeli ki. Míg Alessandro Tassonit Itália függetlenségének, egységének kérdése foglalkoztatta, addig Campanellat a szellem szabadsága, a polgári társadalom visszaállításának kérdése, az egyházi önkény, inkvizíció, skolasztika megsemmisítése. Vágya egy boldog, értelmes, szeretetteljes világ létrehozása volt.

Az itáliai barokk prózában Campanella filozofikus, politikai tartalmú alkotói magatartását emelik ki. A reneszánsz hagyományának folytatója. Az itáliai utópista regényirodalom fő vezéralakjának tartják. Munkásságára elsősorban Platón írásai hatottak. Műveiben az emberiség vallásos megújulását hirdette. Fő műve a *Napváros* c. utópisztikus regénye. Művében egy általa elképzelt ideális társadalom képét festi meg, amelyben nincs magántulajdon, mert azt, ahogy később Rousseau is az *Értekezések az emberek közti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*, mint a társadalmi, emberi élet fő megrontóját, a társadalmi egyenlőtlenség fő okát nevezi, jelöli meg. Véleménye szerint az ideális társadalomban az irányítást a Tudás, Hatalom és Szeretet törvényeinek figyelembevételével kell irányítani. Az általa elképzelt világban a fő vezető, a mindent átható Nap [ictorija vszemirnoj literaturi 48–51.o., ?ide a magy lexikon adata].

A filozofikus, politikai témavilág, irodalom mellett a korban dominánsan jelen volt a satirikus irodalom is, amelynek legnagyobb képviselője Tassoni volt. Tassoni nyíltan fellép a marinizmus mesterkéltisége, nyakatekertsége ellen. Ezzel szemben a klasszicista arányosságot, egyszerűséget hirdeti. Fő műve *Az elrabolt vedér* c. satirikus elbeszélés, amely 1622-ben látott napvilágot, s amelyben kigúnyolja Itália szétagoltságát és ezzel szemben egységét hirdeti, sürgeti. Történetében két város harcát, Bolognáét és Modenáét írja le, amely 1325-ben bontakozott ki, akkor, amikor Modena ellopta Bolognától a fa

vedrüket, ami hosszú harcra adott okot a két város lakói között [ictorija vszemirnoj literaturi56–57.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOM

1. Ismertessék Campanella munkásságát.
2. Ismertessék a *Napvárosi* c. mű tanítását.
3. Ismertessék Tassoni munkásságát, helyét az itáliai barokk irodalomban

1.9. A commedia dell'arte. Goldoni munkássága

Az itáliai késő barokk kulturális életben és irodalmi hagyományban kulcsfontosságú helyet foglal el a színház azon belül a commedia dell'arte.

Commedia dell'arte – ol. művészet, mesterség, hivatás, színjáték. Olasz színjátékműfaj. Elnevezését onnan kapta, hogy előadói hivatásos vándorszínész – társulatok voltak. A XVI. század derekán alakult ki a középkori népi színjátékszók, vásári komédiások, vándormutatványosok produkcióinak, elemeinek művészi egyvelegeként, szintéziseként. A maszkokat, kosztümöket, mimikát és az akrobatikus mutatványokat az itáliai karneváli játékokból vette át. A commedia dell'arte legfőbb jellemvonása a rögtönzés. Színészei a társulatok vezetőinek irányításával közösen dolgozták ki az előadás néhány oldalas cselekményvázlatát. Dialógusokat nem tartalmazott, azokat az előadók alkalomról alkalomra szabadon rögtönözték. E rögtönzésnek azonban keretet szabott az, hogy a commedia dell'arte hősei úgynevezett állandó típusok voltak, akik a különböző társulatok más-más előadásaiban is mindig azonos névvel és azonos jellemvonásokkal, hagyományos jelmezekkel és hasonló maszkkal vagy arcfestéssel léptek fel. A commedia dell'arte főszereplői állandó szereplők voltak: Pantalone – a vén zsugori velencei kalmár, Dottore – a tudálékos, kontár, részeges bolognai tudós, mindketten kudarcot kudarokra halmozó

szoknyapecérek. Brighella – az agyafúrt, minden hájjal megkent figura prototípusa, Arlecchino, Truffaldino és Pulcinella a vidáman kétbalkezes szolgák, Capitano – a gögös és kegyetlen, de gyáva katona, Colombina – a kecses, éles eszű és kacér szolgálólány.

A cselekmény alapsémája: a fukar és kéjsóvár öregek útjába állnak egy ifjú szerelmespár boldogságának, de azok a szolgák segítségével egymásra találhatnak. A műfaj hatása döntően meghatározta az európai színjátszás fejlődését. Hanyatlása a XVIII. században következett be. Az európai dráma túlnőtte [Magyar Nagylexikon 5. kötet Bp.: 1997 Magyar Nagylexikon Kiadó 551.o.]

A késő barokk, korai felvilágosodás kora az itáliai színjátszásban egyben a *commedia dell'arte* megreformálásának, az itáliai társadalmi-politikai kérdéseket előtérbe helyező színjátszás kora. Ennek a reformnak az elindítója, úttörője a korszak legjelentősebb színműírója Goldoni volt. Carlo Goldoni (1707–1793) nevéhez fűződik az olasz vígjáték reformja. Ő volt az, aki a *commedia dell'arte* improvizatív hagyományából a vígjátékot a komoly társadalmi kérdések feldolgozását, bemutatását, leleplezését célzó realista vígjátékká tette. Goldoni reformtörekvése elsősorban az arisztokrácia és nemesség körében váltott ki ellenállást [ict.zarubezsnoj lit 731–732.o.].

Ő volt az első az olasz drámairodalomban, aki szöveget is írt a színművekhez. az első ilyen műve a *Momolo a világra* c., amelyben a főhősével Momoloval már nem rögtönzött szöveget mondatott, hanem egy jól megszerkesztett monológot. Nagy sikert aratott a *Két úr szolgája* c. darabja is. Kedvelte a zenés komédia műfaját, ezért ezen a téren Vivaldival működött együtt [Magy Nagylex 684.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse a *commedia dell'arte* műfaji sajátosságait.

2. Kik voltak a commedia dell'arte fő alakjai?
3. Ismertesse a commedia dell'arte utóéletét.
4. Ismertesse Goldoni munkásságát.
5. Elemezze Goldoni *Két úr szolgája* c. darabját.

2. A SPANYOL BAROKK IRODALOM

2.1. Társadalmi-politikai kulturális viszonyok a spanyol barokkban

Spanyolországot a XVI–XVII. században csakúgy, mint más európai országokat e korban a reneszánsz humanista értékrendjének hanyatlása jellemzi. Egy új korszak kezdetéről beszélünk, amelyet a valóság vizsgálatának újszerű megközelítése jellemez. Új filozófiai irányzatok jelentkeznek, amelyek teljes mértékben megváltoztatják a korábbi világlátást, különösen, ami a művészet világlátását, törekvéseit, sajátosságát illeti. A XVII. századi művészetben általában és az irodalomban is központi kérdéssé válik az emberi lét problémája. Az ember környezetéhez fűződő viszonya, lelkiállapotának ellentmondásai, az ember, mint individuum, mint társadalmi lény drámája, konfliktusai, küzdelmei, tragédiája.

Politikai szempontból Spanyolország a barokk korában is megtartotta nagyhatalmi pozícióját, amit a kereskedelmi útvonalának, felfedezéseinek, főleg az amerikai kontinens felfedezésének és gyarmatosításának, Granada visszafoglalásának, valamint a legyengült Itália meghódításának köszönhetett. Társadalmi szempontból még mindig a feudális társadalmi berendezkedésről beszélhetünk, annak ellenére, hogy adott korszak a spanyol nemzeti öntudatra ébredés kora. Az erős monarchikus jellegű központosított állam megteremtése jellemzi. A nemzeti öntudat, jelleg megteremtése a művészet, azon belül irodalom fejlődését is meghatározta, befolyásolta. Ennek a nemzeti-népi spanyol hagyománynak a megteremtését sokban gátolta az egyház központi politikai, társadalmi szerepe. A spanyol katolikus egyházat az erőteljes radikalizmus jellemezte. A nyugat Európában az egyházat is érintő reneszánszkori reformok, Spanyolországban még végbe sem mentek, amikor már az ellenreformációs törekvések is jelentkeznek, ami még radikálisabbá tette az egyházat. Erre mintegy válaszként az egyház a társadalom minden egyes rétegének, életét, viselkedését szigorúan szabályozta, célja a tökéletes társadalom elvének

megvalósítása volt. Az egyház tanítása értelmében az emberi társadalom tökéletes, hiszen Isten teremtménye. Ez a törekvés a művészet egészére, s így az irodalomra is hatással volt. Az egyház célja, hogy az irodalom a teológia kiszolgálójává váljék, vagyis az egyház erkölcsi normáit és a feudális társadalmi berendezkedés mindenhatóságát hirdesse. A kritikai megnyilvánulást, gondolkodást teljes mértékben mellőzték az irodalomból. A művészet egészét, s így az irodalmat is az inkvizíció cenzora ellenőrizte. Az egyházi ellenőrzés a tudományos életre is kiterjedt. Az egyház fő tudományos tétele a teológia tomizmus volt – Aquinoi Szt. Tamásnak illetve követőinek és magyarázóinak filozófiai-teológiai rendszere. Ez a tanítás szembe megy a középkori teológiai magyarázatokkal. Véleménye szerint Isten és a teremtmények legfőbb tökéletességük a létük [magyar nagylexikon 17 kötet ?].

A spanyol barokk korában a késő reneszánsz hagyományaihoz hasonlóan a dráma műfajának központi szerepéről beszélünk egészen a XVII. század 70-80-as éveikig. A regény utóéletéről nem beszélhetünk, hiszen Cervantesnél jobbat e műfajban nem hoztak létre a korban. A dráma mellett a líra és elbeszélés, novella, pamflet jelenlétéről, közkeletességéről is beszélhetünk.

Az irodalomtörténészek számára mai napig nehézséget okoz a Spanyol irodalom korszakolása, ezért rengeteg korszakolás létezik. Ezek vagy a nagy történelmi, politikai eseményeket veszik alapul a korszakok meghatározásakor, vagy a jelentősebb alkotók születési dátumát, vagy a jelentős irodalmi irányzatok, iskolák létrejöttének időszakát.

A spanyol barokk irodalom fő sajátossága, a tragikus szituáció bemutatása, ami nem véletlen, hiszen a reneszánsz pozitív hozadékának, törekvéseinek lerombolása, elutasítása, a régi, középkori hagyomány felébresztése egy mélyen tragikus világszemléletet eredményezett. Ezzel magyarázható a spanyol irodalom pesszimista hangulata, szemlélete [Victoria vszemirnoj literat 70–74.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mi jellemezte a spanyol barokk korát társadalmi-politikai téren?
2. Hogyan hatott a nemzeti öntudat kérdése a spanyol barokk irodalomra?
3. Milyen hatással volt a katolikus egyház a spanyol barokk irodalom alakulására?
4. Értelmezze a teológiai tomizmus fogalmát.

2.2. A spanyol költészet a barokk korában. Gongora munkássága

A XVII. századi spanyol barokk költészet sajátossága, hogy ez a műfaj követi és ragaszkodik a reneszánsz világlátáshoz, ez elsősorban a románc népi műfajára jellemző, s mindazokra az alkotókra, akik e műfaj sajátosságait követik. A spanyol barokk irodalom legjelentősebb irányzata, iskolája a gongorizmus, amely a korszak első igazán jelentős alkotójának nevéhez fűződik. A gongorizmus – a marinizmussal rokon barokk kori spanyol stílusirányzat. Metaforákkal, mitológiai vonatkozásokkal, bonyolult szórendekkel szándékosan cikornyóssá tett stílus [új magyar lexikon 77.o.].

Gongora (1561–1627) nemcsak a gongorizmus stílusának atyja, de a románc népi műfajának irodalmi rangra emelése is az ő költészetének köszönhető. Gongora életművét, egyrészt, rövid lélegzetű, népies hangú románcok, szonettek, másrészt, metaforákkal, inverzióval zsúfolt nagyobb költemények alkotják. Már korában is közkedveltek voltak és ma is közkedveltségnek örvendenek szerelmi tematikájú versei is. Különös közkedveltségnek örvend *Amíg hajad aranyával hiába...* kezdetű vers:

Amíg hajad aranyával hiába
próbál versenyt tündökölni a nap,

amíg a fehér liliomokat
hó homlokod a réten megalázza,
míg mint korán virító szegfűszálra,
ajkadra annyi mohó szem tapad,
s a csillogó kristályon győz nyakad
diadalmas és gőgös ragyogása,
élvezd nyakad, hajad, homlokod, ajkad,
élvezd, mielőtt mindaz, ami ma
arany, liliom, kristály, szegfű, rajtad,
nemcsak ezüst lesz s letört ibolya,
hanem, ha éveid már elpazaroltad,
füst lesz és árnyék, sár és föld pora [mek.oszk.hu]

Bár költészete és az általa képviselt irányzat a gongorizmus is mesterkéeltségéről volt ismert, Gongora verseiben éles társadalmi-politikai, emberi kritikát is megfogalmazott. Tipikus verse e témában a *Járjak meleg ruhában...* kezdetű 1581-ből, amelyben élesen bírálja az intrikákkal teli udvari életet, s vele szembe állítja a vidéki élet gondtalan, békés életét. A kritika a *Mese Polüphémoszról és Galateiáról* c. 1612-ben megjelent művét tartja a legjobb alkotásának [magy nagylex 8. kötet 705.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a gongorizmus?
2. Ismertesse a gongorizmus irányzatát.
3. Ismertesse Gongora munkásságát.

4. Határozza meg Gongora helyét a spanyol barokk irodalomban és hatását az utókorra.

2.3. A spanyol barokk próza, Francisco Gomes de Quevedo, Baltasar Gracian

A XVII. században a dráma mellett a próza célja is az, hogy bemutassa, feltárja a spanyol társadalom valós arcát. Ez az az időszak, amikor a bukolikus és lovagi irodalom divatját múlt lesz. A nemzeti realiztikus dráma és próza megjelenésének időszaka. E korszak alkotóinak célja leleplezni a hatalom és egyház által hirdetett hazugságokat és bemutatni a spanyol társadalom valós arcát. Az alkotók igyekeztek felhívni a társadalom figyelmét a gazdasági, politikai, kulturális válságra és annak okaira. ennek megvalósításához a korszak prózaírói a satíra eszközehez folyamodtak. Fő fegyverük a szarkazmus lett. Ebben a pamflet és pikareszk műfaji lehetőségeit használták fel.

A korszak legjelentősebb alkotója Quevedo és Gracian.

Gomes de Quevedo (1580–1645) régi spanyol nemesi család sarja, akik Cervantes hőséhez, Don Quijote - hoz hasonlóan, görcsösen ragaszkodtak a nemesi világ hagyatékához. Enciklopédikus tudással rendelkezett. A teológia és világi tudományokban is jártas volt. Annak ellenére, hogy nemesi származású volt, folyamatosan fellépett a nemesség rabló, önös viselkedése ellen és mindig a spanyol nép érdekeit tartotta szem előtt. Pessimista filozofikus világnézet jellemzi, fő törekvése, hogy pontosan, realiztikusan mutassa be az életet. Világlátásában eljutott a teljes szkepticizmusig. Fő műve az Álom, amelyben az élet kaotikus oldalát, az elaljasult világot, a tudat és lélek zavarát mutatja be. Elsősorban az értékek és jelképek zavarát, káoszát hangsúlyozza [isztoria vszemirlit 78–80.o.].

A kor másik nagy alkotója Baltasar Gracian (1601–1658). Polgári származású író, apja orvos volt. Anyagi okok miatt a jezsuiták iskolájában tanult. Első műve a *Hős* c., amelyben az ideális hős típusát teremti meg. Második kiemelkedő műve a *Politika* c., amelyben továbbviszi az ideális ember gondolatát. Az ideális ember kérdésén túl, az emberi ész, gondolkodás, ravaszság, bölcsesség kérdésével is foglalkozik. E témában legjelentősebb alkotása a *Dicsőség az észnek és a bölcsességnek* c [82–84.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse a spanyol barokk prózát.
2. Ismertesse Quevedo munkásságát.
3. Ismertesse Gracián munkásságát.

2.4. A spanyol barokk drámairodalom, Tirso de Monino

Tirso de Monino (1579–1648) munkásságát kettősség jellemzi, egyrészt, hűség és ragaszkodás a vallásos témához, másrészt, a világi tematika iránti odaadás. Termékeny drámaíró volt és változatos témavilágot dolgozott fel. Többek között kiemelik a szentek életét feldolgozó drámáit, például a *Szent Johanna* c. trilógiáját. A vallásos tematika mellett munkásságában központi helyet foglalt el a világi tematika is. Világi tematikájú drámái közül kiemelik *A sevillai szédelő és a kövendég* c., amelyben, a korban már vándortémává vált, Don Juan történetét dolgozta fel. A mai kritikusok többsége munkásságát azért emeli ki, mert ő volt az első spanyol író, akinek a műveiben a nők játszották a főszerepet. Ez a tény korszakalkotónak számít [ISZTORIJA VSZEMIRNOJ LIT 84–86.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse a spanyol barokk dráma sajátosságait.
2. Ismertesse Tirso de Monino munkásságát.
3. Elemezze *A sevillai szédelgő és a kövendég* c. művet.

3. AZ ANGOL BAROKK IRODALOM

3.1. Társadalmi-politikai, kulturális viszonyok a korban

Az angol barokk irodalom korszakhatárai nem esnek egybe történelmi korszakaival. A XVII. század 20-as éveit az irodalomtudomány az angol reneszánsz irodalom krízisének tartja. A XVII. századot egészen a 90-es évekig az irodalomban kettősség jellemezte. A régi nemesi hagyomány küzdelme az új polgári, a korban ellenzéki irodalommal, hagyománnyal. Az irodalomban ez a kettősség teremti meg a barokk irodalom hagyományát, tipikus sajátosságait, a XVIII. század elejére pedig e korszak már a polgári osztály győzelmével és a felvilágosodás eszméinek jelentkezésével, terjedésével zárul.

Társadalmi-politikai szempontból a korszakot az angol polgári forradalom határozta meg. A király és a parlament szembenállásáról is beszélünk, elsősorban, ami a vallási kérdéseket illeti. Az angolok ragaszkodtak a protestantizmushoz, az anglikán egyházukhoz és minden próbálkozást, ami a katolicizmushoz akarta őket visszavezetni élesen támadtak. A korszakot a skót (katolikusok) és az angolok közötti ellentét, lázadás is súlyosbította. A korszakban az ír, angol ellentétről is beszélünk, valamint a puritanizmus jelentkezéséről, amelynek célja teljesen megtisztítani az anglikán egyházat a katolikus vallás maradványaitól.

A legnagyobb esemény a korban az 1642–1649-es polgárháború, amely Cromwell tábornoknak köszönhetően győzött és ennek eredményeként 1649–1660-ban kikiáltották a köztársaságot. A parlament eltörölte a monarchiát, a Lordok Házát és a hatalmat Cromwell gyakorolta. A tábornok 1650-re egységessé tette Angliát. Kibékítette a skótokat és íreket és egy időre békét teremtett. Cromwell halála után, miután gyengekezű és kevésbé tehetséges fia vette át a hatalmat, az angol politikai elit és a többség is belátta, hogy Anglia jövője érdekében vissza kell állítani a monarchiát, ezért 1660–1685-ös

restauráció időszakában megújították a Stuartok hatalmát és II. Károlyt ültették a trónra [arkadia.ph.hu].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi határozta meg a korszakot társadalmi-politikai szempontból?
2. Mikor zajlott le a Cromwell féle polgárháború?
3. Mi lett a polgárháború eredménye?
4. Mi jellemezte a kor irodalmi hagyományát?
5. Milyen irodalmi műfajok domináltak a korban és miért?

3.2. Az angol barokk költészet, John Donne munkássága

John Donne (1575–1631) életét a szerelem és a vallás határozta meg. Titkos házassága miatt kidobták udvari állásából, bebörtönözték és végül a körülmények áldozataként rákényszerült arra, hogy papi pályára lépjen és anglikán pap lett. Lírai munkásságának különlegessége, hogy a hagyománnyal ellentétben, a szonett műfaját nemcsak a szerelmi érzés kifejezésére használta, de a vallási érzelmek kifejezésére is. Az angol szigorú hagyományokkal szemben nem a plátói, érintetlen, szűzies szerelem érzését, hanem a testi szerelem gyönyörét énekelte meg, mély őszinteséggel, leplezetlenül. Ilyen verse *Elégia a vetkőzésről* c. is:

Elégia a vetkőzésről

Jöjj, hölgyem, jöjj és vetkőzz le velem,
vágy kínoz, mikor nem szeretkezem.
S mint harcos, ha ellenségre talál:
lándzsám megfájdul, mert nem dőf, csak áll.
Öved délkörét oldozd meg hamar:
minden tájnál szebb földövet takar.

Pruszlidat vedd le, olyan feszesen
tapad; más nem lát bele, de nekem
hadd suttogja a susogó selyem
esése, hogy most lefekszel velem.
Fűződre régtől féltékeny vagyok,
de megnyugtató, mikor kikapcsolod.
Oly szép vagy, ha ruhád leengeded:
kibukkanó nap nyári kert felett.
Cipődet rúgd le gyorsan; várja lágy
talpadat nászi templomunk, az ágy.
S le fejdíszed filigrán, csupa fény
hálójával; hajad szebb diadém.
Ily fehér ingben égi angyalok
szállnak a földre; magaddal hozod
azt, mit Mohamed Paradicsoma
ígér nekünk, örök gyönyört, noha
a kísértet is vászoningben jár,
de főleg égnek nem a hajam áll.

Engedd szabaddá szeretőd kezét,
hadd nyúljon alád, mögéd és közéd.
Amerikám! Frissen fölfedezett
földem, melyet bejárok, fölfedek,
aranybányám, országom, hol mohó
kényúr vagyok, egyeduralkodó,
s boldog pionír, miközben sötét
kincseskamrádon ujjam a pöcsét.

A lélek úgy teljes, ha testtelen,
s a test akkor egész, ha meztelen.
Az ékszer nem kell, az csak elvakít,
mintha Atlanta kincseket hajít,
s a bolond férfi szeme ottragad
gyöngyön, gyémánton, mert azt látja csak,
ami képkeret, könyvön díszkötés,
amatőr-öröm. De ennyi kevés.
Nyak, arc, derék, kar, láb, comb, csípő, mell:
a szeretőnek a nő teste kell.
A bűn nem bűn, és itt nem inceleg
az ördög sem. Engedd le ingedet.
Tárd szét magad, ne félj tőlem, ahogy
föléd hajlok. Gondold: bábád vagyok.

Mezítelenül is gondoskodom rólad,
vagy nem elég egy férfi takarónak? [mek.oszk.hu]

Az elégia és szonett mellett kedvenc műfaja közé tartozott a verses satíra is, amely műfajnak ő volt a megteremtője az angol irodalomban. Szatirikus verseiben az egyes ember és társadalom eltorzulását gúnyolja ki: a londoni társasági életet, jogászokat, aljas, pénzéhes bírót, az udvart és életét stb. A szakirodalom kiemeli elégia költészetét is. elégiáit őszinte realizmus, kendőzetlenség, nyíltság jellemzi. Ez elsősorban korai költészetében szembetűnő, főleg a *Dalok és szonettek* c. gyűjtemény verseire igaz mindez. Késői verseiben már a vallásos téma dominál. Késői versei miatt sok irodalomkritikusa a metafizikus költői iskolába sorolja [literatura.hu].

Metafizikus iskola – a filozófiának a létezés és a megismerés alapvető, elsőként tisztázandó kérdéseivel foglalkozó ága. Témája volt még a lehetőség és valóság, a forma és az anyag, a lényeg és a lét, az igazság, Isten, lélek, a szabadság és a halhatatlanság problémája [magyar nagylexikon 37.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi határozta meg John Donne költészetét?
2. Milyen műfajban alkotott John Donne?
3. Mi jellemezte John Donne korai szonettjeit?
4. Ismertesse John Donne vallásos tematikájú verseit.
5. Ismertesse John Donne satirikus verseit.
6. Miért tartották John Donnet a metafizikusok képviselőjének?
7. Ismertesse a metafizikus iskolát.

2.3. Az angol epikus irodalom, Milton munkássága

Kardos László megállapítása szerint John Milton (1608–1674) a puritanizmus eszmevilágának és az angol polgári forradalom legszebb törekvéseinek világirodalmi rangú összegzője volt.

Milton gyermekkorában mély puritán nevelésben részesült és kimagasló műveltségre tett szert. Vallási reformgondolkodás miatt nem lépett egyházi pályára, ehelyett magántanár lett. Gyermekkori folyamatos, éjszakai tanulmányi miatt korán elveszítette látását, amit még egy versben is megörökített *Egy vak szonettje* címen. Minden költői műfajban kipróbálta magát. Versei közül kiemelik a *L'allegro c.*:

L'allegro

Hess, Bánat, rútak rútyja!
Szüléd vak Éjféln s ugató Pokol;
hol a Styx bújdokol
s torz nép közt, dúlt jajok közt zajlik
útja,
barlangot ott keress,
kötös Homály tárt, védő szárnya
vár,
meg károgó madár
s a mord szemöldű szirtek árnya, vad
bozóttal, mint hajad,
menj, éjsetét bús pusztát ott szeress!
Ám jöjj, egek virága, színe,
égi neven: Euphrosyne
s a földön: szívtaró Öröm,
kit bűgva édes gyönyörön

Vénusz szült (s még két Gráciát)
s repkényes Bacchus volt atyád.
Vagy — más regés szó mást zenél
—
a lenge, víg Tavaszi Szél,
Zephyr, a Hajnalt üldözön,
megejté a meleg mezőn
és kék ibolya-garmada
volt ágyuk s rózsák harmata
hullt rájuk s lettél drága sarj,
hogy táncot, fényt és dalt akarj.
Nos, jer, Tündér s kíséren az
Ötlet s a Gúny, a friss kamasz
s Pajzánság s Tréfa a hamis
Bókkal, Csókkal s Mosollyal is,
minőtől Hébe ajka lágy

s melynek az arc kis gödre ágy —
meg Játék, mely bút kerget és
hasát fogja a Nevetés!
Így jőjj, s jöttöd tánc legyen,
lejtve könnyű lábhegyen,
s lengjen veled, jobboldra fűzve
édes Szabadság, ormok szúze;
jőjj s engem is, igaz feled,
segíts, járnom veled s veled,
s merre víg rajod vezet,
várjon tiszta élvezet:
pacsirta adjon drága kéjt,
riasztva a nagy, lomha Éjt,
mely megfut zord őrtornyitúl,
mihelyt a tarka ég pirúl,
friss „jó reggelt”-tel bús lakom
köszöntve a gyúlt ablakon,
átintve vadszőlők bogán
s indázó vadrózsák sokán,
mig űzi lenn a még nyakas
homályt a vígtorkú kakas,
mely dombján büszkén lépeget
s jön háreme a csűr megett.
Vagy halljam: kürt szól s eb csahol
az álmos erdőn valahol
s dértől didergő dombokon
visszhang perel a lombokon.

Menjek víg nép közé korán,
zöld halmokon, szilfák során,
hol tág kapút keletre tár
a város és felölti már
borostyán-tűz díszét a Nap
s száz szolgál-szint felhője kap.
Kanyargó füttyét szaporásván
paraszt szánt a közel barázdán,
nótás tejeslány hangja zeng,
fenőkövön a kasza peng,
s mesélgetnek hűs völgytorok
dudvás ölén a pásztorok.
Bármerre nézek, új öröm
tárul elém a tág körön:
barna föld és szürke táj,
eddegél a kósza nyáj,
meddő szirtek vén feje
fáradt felleg menhelye;
sárga szikfűs, tarka mart,
vékony ér s tág, büszke part,
messzi torony fölszökik,
lomb takarja köldökig,
s tán alatta lány pihen
s meglesi a kandi szem...
Né! ott apró tanya áll,
két vén tölgy közt füstje száll,
ott vendégli Thyrsisét,

kínálva jámbor fűvek jóízét
víg Corydon s a tál ürül,
s Phillis, a szép szakács, örül,
majd kisiet, mert sok a dolga,
már várja Thestylis, a szolgál,
kévét kötni s évszak szerint
a szőke kazlat rakni kint...
Olykor meg, bércek peremén
a nyájas falvat járom én;
ünnep boldog harangja csöng,
közbe víg citera pöng,
árny-sakkozta táncterem
táncosokból lánc terem,
s kicsi-nagy, míg nap süti,
a vidám labdát üti;
így röpül a hosszú nap
s este sör vár, barna hab,
s fűszerezni fűszerét,
tündér Mabról víg regét:
– sajt likába mint esett –
gazdasszony mond kedveset,
s hogy a lápon járva férjura
mint lelt egy árny-cséplős, fura
manót, ki csésze tej fejében
egy éj alatt kicséplé szépen,
mint tíz béres se, a magot,
aztán lustán becammogott

s a tűznél elnyúltan melengett,
süttetve, mely lomhán lelengett,
a pelyva-lepte nagy szakállt
s huss! kakasszóra tovaállt...
S tovább nincs... kiki ágyba bú,
s halk altatót szél sípja fú...
Hát a tornyos városok!
Mily nyüzsgőn bazárosok!
Hány úrfi s hős! mind vakmerők!
Békében is csatát nyerők!
S hány büszke hölgy! tűz-ifjakat
rejt szép szemük s dús díjakat
a kard hegye s az elme-él
csak édes bájuktól remél!
Itt Hymen táncát hadd lesem:
fáklyásan, sáfrány-leplesen
jön s dáridó zeng, karnevál,
álarcos, antik fényü bál,
akár egy ifjú költő nyári álma,
ha esti partfokon valóra válna...
Aztán a drága színpad vonzzon:
a tudós kothurnusu Jonson
s édes Shakespeare, Fantázia
őserdő-hangú vad fia!
Majd, hogyha a Gond terhe nyers,
görög bájú dal s tiszta vers,
mit zord idő el nem temet,

hadd védje s járja lelkemet:
mig lassu, lágy lejtése fordúl,
zárt édessége mind kicsordúl
s olvadt kanyarral úgy halad,
hogy a finom, halk út alatt
minden borús bilincs lefejlík
s az Összhang rejtett lelke sejlik;

s Orpheus, hallva e zenét
Tóth Árpád

nyitja arany álmú szemét
a csöndes asphodélos-ágyon
s az esdő dalt tanulja vágyón:
megnyerni majd Plútó előtt
a félig megnyert drága nőt...
Kívánt gyönyöreim ezek,
Öröm! add meg s tiéd leszek!

Az idézet forrása <http://irc.sunchat.hu/vers/>

Munkásságának korai szakaszában filozófiai és retorikai tanulmányokat írt. Életének késői szakaszában születtek meg legjelentősebb alkotásai: az *Elveszett Paradicsom*, a *Visszanyert Paradicsom* és a *Küzdő Sámson*.

Milton alkotói hitvallását már ifjúságában megfogalmazta. Célja az egész nemzet érdekeinek szolgálata. Puritán mivolta teszi alkotásait, gondolkodását tipikusan barokkossá, hiszen gondolkodásában keveredik a mély vallásosság a szabad gondolkodással, szellemmel.

A világhírt Miltonnak az *Elveszett Paradicsom* c. 12 énekből álló biblikus eposz hozta meg. Eposzában az emberi lét, bűn és bűnbeesés, megváltás örökérvényűségét feszegeti, hirdeti. Művében Milton Vergilius Aeneisét követte stílusában és felfogásában. A költemény fő alakja a Sátán, Ádám és Éva csupán kiszolgáltatott szereplők [világír lex 8. kötet 410.o.]. Ebben az ótestamentumi témában nemzeti problematikát is látott, hiszen a régi bűnös rendszerben tipródó Anglia az új, a megváltás világa felé haladt [világirodalom 164–166. o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen vallású volt Milton és ez, hogyan hatott világlátására, műveire?
2. Ismertesse munkásságának korai szakaszát.
3. Ismertesse a keresztény eposz műfaját?
4. Sorolja fel Milton legfontosabb műveit.
5. Elemezze Milton *Elveszett Paradicsom* c. eposzát
6. Milyen forrásanyagot használt fel Milton műve megírásához?

4. A NÉMET BAROKK IRODALOM

4.1. Társadalmi-politikai, kulturális helyzet a német barokk korában

A Német-Római Birodalom az úgynevezett Első Birodalom, a XVII. század közepétől több száz önálló kis fejedelemségből állt, aminek a napóleoni háborúk vetettek véget [mozaweb.hu]. A szétagoltságot a 30éves háborút lezáró 1648-as vesztfáliai béke rögzítette, bár ez a megosztottság korábbi jelenség volt a német társadalomban, hiszen még a középkorban alakult ki. Ez a megosztottság elavult gazdasággal rendelkező, erősen feudális jellegű államot eredményezett. A Habsburgok uralma névleges volt, csak saját birtokaira terjedt ki. Az ország helyzetét gyengítették a vallási harcok is, az északi protestáns és dél-nyugati vegyes, de többségében katolikus vidékek között, valamint a radikális katolikus dél-keleti vidékek között. A belső hatalmi viszályok legyengítették és sebezhetővé tették Németországot külpolitikai téren. A 30 éves háború végén megerősödött a szétagoltság és a nemesi feudális uralkodás, ami a kultúra fejlődését is befolyásolta. A német nemesség a francia kultúrát tartotta példaértékűnek és annak a hagyományát követte. Az irodalom kettős arcáról beszélünk a korban. Egyrészt, a nemesi udvari irodalomdivatjáról, hatásáról, másrészt, a népi vagy nemzeti, a nép sorsát bemutató irodalomról [mozaweb.hu, iszt.vszemir.lit 235–236.o.].

A XVII. századi német irodalomban a barokk stílusirányzata mellett jelen volt a klasszicizmus stílusirányzata is, bár hatása kevésbé érezhető, ami elsősorban a korszakban uralkodó pesszimista hangulattal, világlátással magyarázható, amelynek a legjobb kifejezője a barokk stílusa.

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse Németország helyzetét a XVII. században.
2. Milyen hatással volt a 30 éves háború a német barokk kultúra fejlődésére?

3. Mi jellemezte a német barokk irodalmat a korban?

4. Milyen irodalmi műfajok uralkodtak a korban?

4.2. A német barokk költészet, Martin Opitz munkássága

A német barokk irodalom kezdetét egy új irodalmi iskola megalakulása jelzi az első sziléziai iskoláé. Ennek az iskolának az első igazán jelentős alakja a sziléziai származású Martin Opitz (1597–1639). A sziléziai iskolát a korai polgári klasszicista irodalom első megnyilvánulásának tartják. Ennek az iskolának a célja a német irodalom felszabadítása a középkori vallási dogmától. Ennek az irodalomnak a hitvallását Opitz fogalmazta meg *Könyv a német költészetéről* c. 1624-ben megjelent tanulmányában. A kortárs kritika külön hangsúlyozza verstanának jelentőségét, amely az első német nyelvű költészettani munka, amelyben a költészet gyakorlati és elméleti összefoglalását adták meg [magy nagyleő 172.o.]. Opitz elítélte a polgári nyers irodalmat, a reneszánsz antik mintáit akarta meghonosítani, példaértékűvé tenni a német irodalom számára. Célja rendet teremteni a német irodalomban, meghatározni azokat a fő csapásvonalakat, amelyen a német irodalomnak el kell indulnia. Fontosnak tartotta pontosan megjelölni azokat a témákat és műfajokat, amelyekben a német alkotóknak alkotniuk kell. Munkásságának kezdetén szerelmes tematikájú verseket írt, de az országban dúló háború az ő hangnemét is megváltoztatta, sokkal komorabbá tette és hatására témavilága is megváltozott. Míg fiatalságában főleg a könnyed, vidám témák választása jellemezte, addig idősebb korában már a német nemzeti tragédiáról, az emberek szenvedéséről ír. Költői ihletésű alkotásai közül a *Vigasztaló versek* c. 1633-ban megjelent költeményfüzért emelik ki, amelyben naturalisztikusan festi meg a 30 éves háború miatt szenvedő embereket [világir lexikon 9. kötet ?]. Ebben a

periódusban vallási tematikájú verseket is írt, de ezekben is a nemzetféltés fogalmazódott meg [iszt.vszemir.lit. 236–239.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse a német barokk költészet sajátosságait.
2. Ismertesse Opitz munkásságát.
3. Ismertesse Opitz vallási tematikájú verseit.
4. Mutassa be és értékelje Opitz *Könyv a német költészettanról* c. tanulmányát.
5. Ismertesse Opitz szerelmes tematikájú verseit.

4.3. A német barokk regényirodalom, Grimmelshausen munkássága

A XVII. század második felében a német barokk irodalomban elterjedt a mindennapi valóság eseményeit realizisztikusan bemutató irodalom. Ez az irodalom elutasította a korban uralkodó ponyvairodalom hagyományát, mindenben igyekezett feltárni a teljes valóságot. Ennek az irodalomnak a legnagyobb képviselője Hans Jacob Grimmelshausen (1622–1676). Műveiben nyíltan támadta a modoros udvari irodalmat. Célja nem csupán bemutatni a valóságot, hanem szórakoztatni is az egyszerű, nehézsorsú embereket. A kor hagyományaihoz hűen ő is követte az antik irodalmi hagyományt. Korai publicisztikájában élesen bírálja az alakoskodó emberi magatartást, ennek az 1666-ban megjelent *Fekete és fehér, avagy Szatirikus Pilgram*. Első komolyabb írása a *Bölcs József* volt, amely 1667-ben jelent meg.

Fő műve a *Kalandos Simplicissimus* c., amely 1668-ban jelent meg. Műfaját tekintve szatirikus regényciklus, amely tíz önálló részből áll és a 30 éves háború világát mutatja be. A mű legértékesebb része a főhősnek

Simplicissimusnak az ifjúsága és kalandokkal teli vándorlása a háború sújtotta Németországban. A főhős vándorlásain, kalandjain, kudarcain keresztül Grimmelshausen pontos képet fest a korabeli társadalmi-politikai, gazdasági, kulturális viszonyokról. Műve megírásakor felhasználta a spanyol pikareszk hagyományát is [iszt.vszem.lit. 254–262.o.]. Álljon itt egy részlet a műből, amely a regény velejét fogalmazza meg:

**A kalandos Simplicissimus
(részlet)**

Paraszti nép, te megvetett,
senkisem mérkőzhet veled,
ki rád néz, nem leli a szót,
miként legyen magasztalód.

Földünkben máig mi marad,
ha Ádám nem vet, nem arat?

A mai sok fejedelem
ősét kapa tartotta fenn.

csaknem mindent legyűrt erőd,
mindaz, amit terem a föld,
amit csak eszik a világ,
a te kezedben megy az át.

A Császárt, kit nekünk az Isten
adott, hogy védjen és segítsen,
te táplálsz; s a katonát
szintén, ki néked mégis árt.

Te juttatsz húst mindenkinek,
a szőlőt is te mívelod,
s a földet rábírdja ekéd,
hogy legyen kenyereink elég.

Világunk elvadulna, ha
nem volna rajt paraszttanya,
e földön bú tanyázna csak,
ha nem hordana pórokat.

Ezért helyes, ha tisztelünk,
mert te adod az ételünk.
A természet s az Úri szeretet,
megáldja erkölcsedet.

Még senkisem hallotta, hogy
a paraszt podagrát kapott,
de a nemesbe belemar,
sőt néhány gazdag belehal.

Nincs benned már szemernyi gőg,

nem hagyják e mai idők,
s hogy ne a dölyf legyen urad,
új s új kereszttel sújtanak.

katonanépség sem okoz;
így szól, hogy el ne bizd magad:
enyém a te minden javad.

Eörsi István

Tenéked kárt még a gonosz

Az idézet forrása <http://irc.sunchat.hu/vers/>

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse Grimmshausen munkásságát.
2. Indokolja meg, hogyan hatott a 30 éves háború Grimmshausen alkotói magatartására?
3. Milyen irányzat képviselője volt Grimmshausen?
4. Elemezze a *Kalandos Simplicissimus* c. regényét.
5. Milyen forrásanyagot használt fel Grimmshausen műveiben?

5. A FRANCIA BAROKK IRODALOM

5.1. Franciaország társadalmi-politikai, kulturális helyzete a korban

A XVII. században Franciaország Európa legnépesebb országa volt. Ezen nem változtatott az a tény sem, hogy Franciaország folyamatos háborúk (a 100 éves és 30 éves) nyűgét viselte, valamint az sem, hogy a korban pestis járványról is beszélünk. Bár gazdaságilag, kereskedelme és politikája tekintetében is elmaradt Európa más fejlettebb államaitól, mégis központi szerepet játszott Európában, amit területi kiterjedtségének és természetbeli gazdagságának köszönhetett. A kor nagy uralkodóinak IV. Henriknek, XII. Lajosnak, XIV. Lajosnak köszönhetően Franciaország maximálisan élt minden egyes lehetőséggel és a XVII. század közepére, XVIII. századra már Európa legerősebb hatalmává vált.

Bár Franciaországban feudális társadalmi berendezkedésről beszélünk, itt mégsem volt jelen a klasszikus értelemben vett jobbágyrendszer. Mivel az ország hatalmas kiterjedésű volt és főleg gazdaságilag hasznosítható földekből állt, ezért a lakosság többsége a paraszti társadalmi réteghez tartozott. A többségi társadalmat néhány alapvető rétegre lehetett osztani, szabad, vándorló életet folytató, tulajdonnal és állandó lakhellyel nem rendelkező emberek és állandó lakhellyel rendelkező, de függőségben és létbizonytalanságban élők, valamint a falvakban élő önálló gazdaságot vezető réteg. A lakosság kisebb hányada városokban élt és vagy cselédként, vagy céhek alkalmazottjaként kereste meg a betevőt. Az elit réteget, amely a legkisebb, de legerősebb és egyben irányító társadalmi réteg volt, a nemesség és a gazdag polgárság alkotta.

1680-tól leépülés következik be a francia társadalomban, azért, mert XIV. Lajos már önmaga mulattatásán, jólétén kívül semmivel sem törődött [arkadia.pte.hu].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse Franciaország társadalmi-politikai helyzetét a XVII. században.
2. Sorolja fel azokat a francia uralkodókat, akik meghatározó szerepet játszottak a korban.
3. Milyen irodalmi műfajok domináltak a korban?

5.2. A francia klasszicista dráma, Pierre Corneille munkássága

Pierre Corneille (1606–1684) francia drámaíró, a klasszikus francia dráma megteremtője. Nagypolgári származású, családi hagyományaihoz hűen jogász volt. Alkotói tevékenységét nem a tudatos szándéknak, hanem a véletlennek köszönheti. Első darabja a *Melite* c. vígjáték, amely 1629-ben jelent meg. Mivel már első darabja sikert aratott, úgy döntött, hogy drámaírással fog foglalkozni. Szándéka megvalósítása előtt részletesen foglalkozik a dráma műfaji sajátosságaival, különös tekintettel a drámai hármas egységre. Corneille alkotói magatartására az önképző, önnevelő magatartás volt jellemző, saját művein tanulta a drámaírást. Alkotói magatartását meghatározta a közönségízlés.

Drámáinak középpontjában a központi hatalom áll, valamint a nemesség és polgárság szembenállása. Corneille szemléletében az államérdek áll mindenekfölött, elsősorban az egyéni érdek és érzelem fölött. Ez a drámáiban, lévő konfliktus mozgatórugója lesz. Ez tökéletesen látszódik már a dráma elején Don Rodrigo monológjából is:

DON RODRIGO

A szívemig hasít belém
A váratlan csapás, és életem kioltja.
Ó, igazságos ügy szánandó bosszulója,
S igaztalan szigor nyomorult tárgya én,

Bénultan állok, és hátrálok összetörve
A tettől, mely megölne.
A boldogság már intett énnekem,
S most? Kínok martaléka!
Hiszen apám, kit ért e sérelem!
S a támadó a te apád, Xiména!

Micsoda gyötrő fájdalom!
Jaj, vágyam pártot üt a becsületem ellen,
Bosszulnom kell apám és vesztenem szerelmem:
Ez harcra szít, amaz lefogja két karom.
S mert kell választanom: áruljam el a vágyat,
Vagy várjon a gyalázat,
Mindkét felől bánatom végtelen.
Ó, szív, kín martaléka!
Hagyjam talán apámat védtelen?
Vagy sujtsak-é apádra, ó, Xiména?

Mátkám, apám, vágy, becsület,
Nemes szigorúság, és szerelem igája,
Holt minden gyönyöröm, vagy hírem meggyalázva,
Mert így boldogtalan, s úgy becsstelen leszek.
S te drága, zord remény, annak, ki büszke lélek,
S akit szerelme éget,
Te kard; szívem méltó ellenfele,
E kint te hoztad énrám
Mért kaptalak? Hogy légy a bosszu te?
Mért kaptalak? Hogy elveszítsd Ximénám?

Meghalni tán, az volna jobb.
Kedvesemhez csakúgy hűség köt, mint apámhoz,
Ha bosszút esküszöm, meggyűlöl és elátkoz;
És megvetése sujt, ha tétlen maradok.
Így hát hűtlen leszek hozzá, szívem reménye,
Vagy méltatlan kezére.
Éppen az ír fokozza kínomat,
Már szívem egyre bénább,
Ha halni kell, én lelkem, rajta csak,

De legalább ne kinozzuk Ximénát.
Meghalni, s nem is küzdve még?!
Keresni a halált, mely halálos híremre!
Eltűrni, hogy hazám majd rólam azt hihesse:
Rosszul szolgáltam én házam becsületét!
Lesni a vágyra, mely, zavart eszem belátja,

Biztos halálra szánva!
Csábítgató gondolat, el veled!
A szívemet kiméld hát.
Rajta karom, mentsük a hírnevet,
Hisz mindenképp elveszítem Ximénát!

Igen, elmém megtévedett,
Apámnak tartozom többel, mint kedvesemnek.
S hulljak el a tusán, vagy bútól senyvedezzek,
Oly tisztán adom át, mint kaptam véretem.
Máris önvád gyötör, hogy habozásom hosszú:
Siessünk, vár a bosszú;
Szégyenletes a kint halasztanom,
Latogatása léha,
Hiszen apám, kit ért a bánthatalom,
Habár apád a támadó, Xiména [mek.oszk.hu].

Bár a francia drámairodalomra a realizmus hagyományának követése volt jellemző, Corneillenel inkább idealista főhősökkel találkozunk, akiket döntéseikben, főleg, ha az uralkodói réteg képviselőiről beszélünk, mindenképp a becsület és az államérdek teljesítése vezérli.

Corneille fő műve a *Cid* c. dráma, amely 1637-ben látott napvilágot. A kritikusok megállapítása szerint az író magas művészi fokon keltette életre a kor ember ideálját. A *Cid* a kötelességtudat drámája, hiszen a hősök tragédiája végeredményben kötelességtudatukból fakad. A témát a spanyol irodalomból merítette, Guillén de Castro *Cid ifjúsága* c. tragédiájából. Bár a *Cid* hozza meg Corneillnek az igazi sikert és az utókor is ezt a darabját emeli ki, a korabeli kritika rosszul fogadta, élesen bírálta a művet elsősorban műfaji hiányosságai miatt, különösen pedig a hármasság pontatlan alkalmazása miatt. Ez a bírálat motiválta Corneillét arra, hogy mintegy válaszként a bírálatokra egy tematikailag és műfajilag is tökéletes, precíz drámát írjon. Ez lett a *Horatius* c. darab, amely 1640-ben jelent meg és a kritikusok pozitív ítéletét is megkapta [világir kisenciklopédia 1. kötet 234.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse a klasszikus dráma műfaji sajátosságait.
2. Mi az a hármasság a drámában?
3. Ismertesse vázlatosan Corneille munkásságát.
4. Ismertesse Corneille *Cid* c. művének témáját, problematikáját, tanítását.
5. Milyen irodalmi forrásból táplálkozott Corneille a *Cid* megírásakor?
6. Hogyan fogadta a kritika Corneille *Cidjét*?
7. Miben különbözött a kritika szerint Corneille munkássága Racinetól?

5.3. Jean Racine munkássága

Jean Racine (1639–1699) francia drámaíró. Polgári származású. Iskolai tanulmányinak köszönhetően jártas az antik görög irodalomban. A kor nagyjai barátai voltak, közöttük La Fontaine, Boileau, Moliere stb. Moliere színháza mutatta be első darabját, az 1664-ben megjelent *Testvérelenfelek* c. Racine művében Oidipusz gyermekeinek végzetét mondja el. Valódi alkotói hangját az *Andromache* c. drámájában találta meg, amely mű a nagy tragédiák sorozatát indította el. A francia klasszikus színház legközkedveltebb drámaírója volt. Legsikerültebb drámája a *Phaedra* c., amely 1677-ben jelent meg. Az első igazán sikeres drámája az *Andromache* kapcsán Racinról elterjedt, elsősorban Corneillével való összehasonlításában, hogy ő a szenvedélyek írója, míg Corneille a kötelességé. A *Phaedra* c. dráma alapötletét Euripidésztől merítette. A hősnő, akit végzete tesz bűnössé. Racine művében hangsúlyozza Phaedra származását, vagyis azt, hogy Minos leánya, a pokol bírójáé és Pasiphaetéjé, aki lányához hasonlóan bűnös szerelemre lobbant a Minotaurusz iránt:

PHAEDRA

Sötét sorsú család tündöklő, tiszta atyja,
Kitől anyám dicső eredetét fogadta,
Ki vergődésemet pirulva láthatod,
Ó Nap, színed elé utolszor járulok [mek.oszk.hu].

Racine hangsúlyozza, hogy Phaedra már születése pillanatában bűnt hordozott magában. A tragédia abból adódik, hogy a főhős nő meg akar felelni a társadalmi elvárásoknak, ezért hazudik férjének Theseusnak:

THESEUS

Még mersz szemem elé kerülni, átkozott!
Te szörny, kit túl soká kímélt meg már a mennykő,
A rémek párja, kik elpusztultak kezemtől.
Miután iszonyú szerelmed közepett
Apád ágyába vitt dühöngő örület,
Még előttem mered mutatni e gyűlölt főt,
Itt, hol gyalázatod minden zugot betöltött,
S nem futsz keresni más, idegen ég alatt
Nevem sem ismerő, távol égtájakat?
Fuss, áruló. S nehogy csillapítani próbálj,
Ne szítsd tovább dühöm, alig tartóztatom már.
Örök szégyenemül már az is épp elég,
Hogy ily bűnös fiút adott nekem az ég,
Nemhogy még keserűbb, sötét gyalázatomra,
Haláloed bélyegét dicső híremre nyomja.
Fuss, s ha nem akarod, hogy méltó büntetés
Vessen a gazokhoz, kiket megölt e kéz,
Jól vigyázz, hogy soha többé a nap sugára
Vakmerő lábaid e földeken ne lássa.
Fuss, mondom, s vissza sem fordítva léptedet,

Tisztítsd meg földemet magadtól, szörnyeteg.
S te Neptunus, te, ha az orgyilkos bitangok
Vészétől valaha megóvtam drága partod,
Emlékezz csak, hogy e szerencsés tettekért
Kérésemnek kegyed teljesülést ígért.
Kegyetlen börtönöm kietlen szigorában
Sem nyílt feléd soha segítség-kérni szájam.
Oltalmad nekem oly félve dédelgetett,
Tartogattam nagyobb bajra ígéreted.
Most hozzád fordulok. Bosszulj meg egy apát most.
Átadom, ím, egész haragodnak ez átkost.
Önnön vérébe fojtsd ez aljas, szörnyü fajt.
Hozzám való kegyed dühöd mutassa majd.

THESEUS

Te diadalt aratsz, s fiannak, íme, vége.
Ó, van, mért féljek én! S egy szörnyű gondolat
Menti szívemben őt, nem hagyva nyugtomat.
De meghalt, asszonyom, tiéd az áldozat már,
Örvendj vesztén, legyen jogos vagy jogtalan bár.
Hagyom, továbbra is hadd legyek ámitott,
Elhiszem, hogy bünös, mivel te állítod.
Búmra anélkül is elég ok szörnyű veszte,
Hogy szívem iszonyú bizonytságot szerezne,
Ami új életet úgysem adhat neki,
De nagy balsorsomat még csak növelheti.
Hadd fussak messze én, tőled s e parttól távol,
Szabadulni halott fiam véres nyomától.
Hajtva e rémítő emléktől, boldogan
Számúzném a világ végére is magam.

Botorságom miatt most minden ellenem tör,
Hogy szinte félnem kell dicsőséges neventől:
Kit nem ismernek, az könnyebben bújhat el.
Nekem az égiek kegyét is félni kell.
Meg is emlegetem e gyilkos jótevőket,
Imáimmal tovább sosem zaklatva őket.
Bármit tegyenek is már értem, azt, amit
Tőlem ragadtak el, jóvá nem tehetik.

PHAEDRA

Nem, Theseus, elég az álnok hallgatásból.
Ártatlan volt fiad, ezt meg kell tudni mától.
Nem vétett ő soha.

THESEUS

Ó, én boldogtalan!
S a te szavad nyomán ítélttem el magam!
S ez, azt hiszed, elég, hogy mentségedre felhozd?...

PHAEDRA

Drága nekem a perc, Theseus, rám figyelj most.
Én merészelttem, én, vérfertőző szemet
Vetni fiadra, kit gáncs nem illethetett.
Az ég vetette el szívemben ezt a lángot.
S a szörny Oinone volt, ki aztán közrejátszott.
Rettegve, hogy fiad, ki már titkomba lát,
Netán feltárja majd bűnöm irtózatát,
S kihasználva levert gyengeségem, az álnok
Vádolni sietett, s maga elédbe állott.
De megbűnhődte már, s a mélyben keresett
Sújtó dühöm elől túl könnyű végzetet.

Az én sorsomnak is a kard lett volna veszte.
De hagytam, az erényt hogy a gyanú kikezdje.
Ezért feltárva most, mi szívemben lakik,
Keservebb utat járok halálomig.
Már árad szét kigyúlt ereimben a méreg,
Melyet még Médea hozott hajdan Athénnek.
Bújkáló mételye már szívemig hatott,
S e múltó szívre küld sosem-ismert fagyot.
Már csak így láthatom, gomolygó ködhomályban
Az eget s uramat, akiket meggyaláztam;
S a halál, mely szemem fényétől meglöpött,
Új fényre hívja majd a bemocskolt napot.

PANOPÉ

Lelke elszállt, uram.

THESEUS

Ó, bárcsak véle szállna
Ez iszonyú eset emléke is halálra.
Most menjünk, vétkeket nagyon is látva már,
Egy könnyet ejteni fiam porainál.
Karomba zárni még, mi megmaradt fiamból,
Bűnhödni átkomért, mi most szívembe markol.
Adassék meg neki az illő tisztelet.
S hogy dúlt szellemei megenyhülhessenek,
Az áruló család pártütését feledve,
Mától fogva legyen lányommá hű szerelme [mek.oszk.hu].

A férje tragédiája hatalmából adódik, hiszen egy egyszerű halandóval szemben kívánságai, így átkai is azonnal, visszafordíthatatlanul teljesülnek, nincs

lehetősége megváltoztatni azt. A mű hőseit a fékezhetetlen szenvedélyek irányítják, mozgatják [világir 184–199.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertess vázlatosan Racine munkásságát.
2. Hol adta elő első darabját Racine?
3. Mikor jelent meg a *Phaedra* c. dráma?
4. Milyen irodalmi forrásból táplálkozott Racine a *Phaedra* megírásakor?
5. Elemezze a *Phaedra* c. drámát.

5.4. A francia klasszicista vígjáték, Moliere munkássága

Moliere (1622–1673) eredeti neve Jean-Baptiste Poquelin, francia vígjátékíró. Eredetileg jogász volt, de ez a pálya nem érdekelte, s ezért nem is dolgozott a szakmájában. Bár gyermekkoráról kevés adat áll rendelkezésünkre, több életrajzi forrás úgy véli, hogy már kora ifjúságától foglalkoztatta a színház, aminek az lett az eredménye, hogy 1643-ban Párizsban jó barátaival, a Bójart családdal, megalapította első színtársulatát, amely az Illustre Théâtre nevet viselte. Kezdetben a társulat minden előadása megbukott Párizsban ezért, vándortársulatként kezdtek el működni. Bejárták egész Franciaországot, s csak 1658-ban tértek vissza Párizsba. A második párizsi próbálkozásuk már jól alakult, hiszen sikert sikerre halmoztak. Rövid időn belül a társulat és maga Moliere is általános közismertségnek örvendett, olyannyira, hogy maga a király XIV. Lajos elismerését, barátságát is kivívták. A siker éveitől kezdve nemcsak a társulatot, de Moliere személyét is folyamatos támadások, rágalmazások érik. Molierenek egész életén keresztül meg kellett küzdenie irigyei támadásaival, rosszindulatával.

Első igazán kiforrott darabja, amely egyben az első nagy vízhangot kiváltó darab is a *Nők iskolája* c., amely 1662-ben jelent meg. Ezt a vígjátékot a sikeres darabok sokasága követte, közöttük az újabb vízhangot, egyházi tiltakozást és beszüntetést kiváltó *Tartüffe* c., amely 1669-ben látott napvilágot. A *Tartüffe* c. műve emlékezetes volt Moliere munkásságában, hiszen az egyház, pontosabban a jezsuita rend betiltotta, s a mű körül kialakult huzavona öt évig tartott, mígnem XIV. Lajos király közbenjárására a mű előadását a Szent Szék engedélyezte, azzal a kikötéssel, hogy Moliere átdolgozza művét, ami meg is történt. A fő problémát a vígjáték kapcsán az váltotta ki, hogy a darab első változatában a csaló Tartüffe egyházi személy volt, ami az egyház bűnösségét, a tartüffi magatartással való azonosságát sugallta. Az átdolgozott változatban a főszereplő Tartüffe már nem egyházi személy, csak egy csaló, aki egyházi személynek adja ki magát. Bár Moliere változtatott darabján, a gondolkodó néző pontosan értette a benne rejlő, rejtett egyházi kritikát. Már a vígjáték elején a mű szereplői bemutatják Tartüffe valódi személyét. A hősök két táborra szakadnak, az egyik tábor (a megtévesztett Orgon és anyja) védi főhősünket, míg a többi hős átlát Tartüffe mesterkedésein. Moliere így jellemzi Tartüfföt:

PERNELLE ASSZONY

Gyerünk, Flipote, gyerünk, csak szabadulni tőlük!

ELMIRA

Már annyira siet, hogy követni se győzzük.

PERNELLE ASSZONY

Hagyd ezt, menyem, maradj, ne is kísérsz tovább,
Nekem nem kellene e ceremóniák.

ELMIRA

Nem teszünk egyebet, csak ami kötelesség.
De hova megy, anyám, miért ez a sietség?

PERNELLE ASSZONY

Mert ami itt folyik, már nem is nézhetem.
Törődök is vele, hogy mi tetszik nekem!
Nincs ínyemre sehogy ez az itteni élet,

S úgyis csak falra hányt borsó, amit beszélek.
Itt szájas mindegyik, nektek semmi se szent,
Még egy cigánytanyán, ott is nagyobb a rend.

DORINE

Ha...

PERNELLE ASSZONY

Higgye el, szívem, hogy ez sehol se járja:
Még a komorna is pimasz és jár a szája,
Mindenbe beleszól és véleménye van.

DAMIS

De...

PERNELLE ASSZONY

Te egyszerűen ostoba vagy, fiam.
Ezt én, a nagyanyád mondom neked, s apádnak
Megmondtam százszor is, hogy milyen mákvirág vagy,
Minél nagyobb leszel, csak annál léhűtőbb
S nem teszel egyebet, csak keseríted őt.

MARIANE

Azt hiszem...

PERNELLE ASSZONY

Istenem! A húga, az a jámbor!
Mint egy kis barika, olyan szelídnek látszol.
Lassú víz partot most - azt mondják, és tudom,
Titkon csúf dolgokat is művelsz, angyalom.

ELMIRA

Anyám...

PERNELLE ASSZONY

Kedves menyem, ne vedd zokon, de kérlek,
Merőben helytelen egész viselkedésed:
Neked kellene jó példát mutatnod itt,
Míg édesanyjuk élt, jobb dolguk volt nekik.
Lányom, te tékozolsz, s ezért nagyon haragszom,
Hogy éppúgy öltözöl, akár egy hercegasszony.
Ha másnak nem akar az asszony tetszeni,
Csak férjének - nem is kell ennyi dísz neki.

CLÉANTE

De mégis, asszonyom...

PERNELLE ASSZONY

Maga Elmira bátyja,
Tisztelem, szeretem magát, uram, de látja,
Lennék csak a fiam, Elmira ura - hát
A házamból bizony kitiltanám magát,
Mintsem szüntelenül hallgassam iszonyattal,
Hogy az életről ön miféle elveket vall.
Túl őszinte vagyok? Ez a természetem:
Az van a nyelvemen, ami a szívemen.

DAMIS

Kedves Tartuffe ura boldog hát bizonyára...

PERNELLE ASSZONY

Az jó ember, lehet adni az ő szavára
És én nem tűrhetem - mert előnt a harag -,
Hogy megtámadják őt az ilyen szamarak.

DAMIS

Egy álszent törtető döntse el, mit hibáztam?
Eltűrjem zsarnoki, új hatalmát a házban,
S hogy szórakozni is csupán azzal lehet,
Amit ez a kegyes nagyúr megengedett?

DORINE

Mióta elveit itt hirdeti közöttünk,
Nem tehetünk olyat, hogy főbűnbe ne essünk.
Mindent bírál ez a buzgó erkölcsbíró.

PERNELLE ASSZONY

És amit megbírál, az bíráltnivaló.
Az ég felé vezet, rajongnotok kell érte,
S a fiam dolga, hogy ezt nálatok elérje.

DAMIS

Nem látja, nagyanyám, hogy nincs olyan apa,
Ki engem erre rákényszerít valaha?
Szívem ellen való, hogy másképpen beszéljek,
És bármit is csinál, engem előnt a méreg.
E lúdtalppal, tudom, össze nem férhetek
S előre látom a rossz fejleményeket.

DORINE

Hát annyi már igaz, én botrányt látok ebben,
Hogy nálunk urat játszik egy ismeretlen.
Nem volt cipője sem, mint koldus jött ide,
Öt dénárt ha megért egész öltözete,
De nálunk jól haladt, s most olyan gőz dagasztja,
Hogy mindent megítél s azt hiszi, ő a gazda.

PERNELLE ASSZONY

Úgy segítsen az ég, minden jobb volna itt,
Ha követnék az ő jámbor parancsait!

DORINE

Úgy látszik, asszonyom, hogy benne szentet lát már,
De lélegzete sem egyéb képmutatásnál.

PERNELLE ASSZONY

Látom, van nyelve!

DORINE

Jó kezes nélkül, bizony
A szolgájában és őbenne sem bizom.

PERNELLE ASSZONY

Azt magam sem tudom, az a Lőrinc miféle,
De jó ember az úr - én kezeskedem érte.
Rá maguk is csupán azért haragszanak,
Mert szemükbe ő vágja az igazat.
Egyetlen célja van: az, hogy a bűnt letörje.
Az isten érdeke - csak az lebeg előtte.

DORINE

Igen, és az miért van, hogy egy ideje
A lábát senki sem teheti ide be?
Ha egy vendég akad, istent megharagítja?
Zúg a fejünk - olyan nagy lármát csap miatta.
Bevallom, efelől megvan a nézetem: *(Elmirára mutat)*
Madame-ot őrzi csak ilyen féltékenyen.

PERNELLE ASSZONY

Gondolja meg magát, mielőtt így beszélne!
Nem csupán ő dühös a vendégeskedésre:
Vendégeik nyomán az a zenebona,
A kapujuk előtt álló hintók sora.
A hemzsegő, zajos, hancúrozó lakájhad -

A szomszédok között ennek rossz híre támad.
Én elhiszem, hogy ez ártatlan valami,
De ha pletyka is, nem öröm hallani.

CLÉANTE

Ki gátolhatja meg az ilyen szóbeszédet?
Bizony, nem is tudom, mivé lenne az élet,
Ha a mindennapos, buta pletykák miatt
Kiutasítanók a jó barátokat?
S ha képes valaki az ilyen csúf dologra,
Azt hiszi, a világ száját ezzel befogja?
A rágalomra nincs semmilyen gyógyszer itt:
Hát bolond, aki a pletykára hederít.
Igyekezzünk tehát okosan élni s tisztán,
S ne törődjünk vele, hogy mit fecseg a hitvány.

DORINE

Talán Daphné meg a kis férje az, aki
Akkor boldog, ha ránk rosszat tud mondani?
Akiken a világ legtöbb okkal nevetet,
Megrágalmazni mást éppen azok sietnek.
Az ilyen lesben áll s lecsap, ha valahol
Udvarlást, mégolyan parányit szimatol,
Gyönyörrel hordja szét híreit a világba
S persze úgy színezi, ahogyan ő kívánja.
Azt hiszik, ha a más dolgát kiszínezik,
Az igazolja majd a maguk tetteit,
S azt remélik, hogy e látszat-hasonlatosság
Fényében a maguk ügyét tisztára mossák,
Vagy azt, hogy legalább megosztja valaki
A közbotránkozást, mely őket terheli.

PERNELLE ASSZONY

Másról van szó! Minek is ide ennyi célzás?
Mindenki tudja, hogy Orante élete példás:
Az ég a gondja csak, s mondják az emberek,
Hogy elítéli azt, ami itt végbemegy.

DORINE

Ez már igen! Remek a példa: szűzies hölgy,
Igaz, bármit csinál, csupa szigorú erkölcs.
De buzgalmát csak az öregkor hozta meg.
Erényes, de miért? Mert nem kell senkinek.
Ameddig férfiszív még meghódolt előtte,
Élvezte azt, ami a női báj előnye.

Mióta látja, hogy szeme már nem ragyog,
Elhagyta azt, ami előbb őt hagyta ott,
S az égi bölcsesség pompázatos ruhája
Elhasznált bájait szépen bebugyolálja.
Mindig ez a kacér nők nagy fordulata,
Ha megérik, hogy a sok szép kaland oda.
Egyedül, komoran és kielégítetlen
Gyógyszert keresnek és az erény az egyetlen.
Ismerjük már e jó asszonyok szigorát,
Mely mindent rosszáll és semmit meg nem bocsát,
Fennhéjázón a más életét elítéli,
Mert nem az irgalom - az irigység vezérli
És nem tűrheti el, ha más még élvezi
Azt, amit a kora megtiltott már neki [mek.oszk.hu.]

A Tartüffe körüli hercehurca aláásta Moliere egészségé t. A sors fintora, hogy halála is a *Tartüffe* egyik előadásán következett be.

Fontos kiemelni Moliere alkotói technikáját és forrásanyagát, amiből vígjátékaihoz merített. Vígjátékai összetettek voltak, ami azzal is magyarázható, hogy megírásukkor rengeteg forrásból merített, táplálkozott. Első helyen az antik görög és római komédia hagyományát említhetjük, elsősorban Arisztophanész és Plautus munkásságát, alkotói technikáját. Ezek mellett természetesen felhasználta írásaiban a népi színjátszás hagyományát, elsősorban a francia farce műfaját. Felhasználta továbbá a *commedia dell'arte* hagyományát is. A kritikusok megállapítása szerint, első vígjátékai is farcek voltak, tipikus példája ennek a *Kényeskedők* c. darabja, amely 1659-ben jelent meg. Már a *Kényeskedőkben* kitűnik Moliere valódi alkotói technikája, hiszen a farce bohózati keretén túl, erős társadalmi mondanivalót is beleszó művébe, ami vígjátékírói magatartásának alapvető sajátossága lesz. Vígjátékai közül kiemelik az *Embergyűlölő* (1666), *Fösvény* (1668), *Don Juan* (1665) stb. Vallomása szerint a vígjátékot mindig olyan műfajnak, eszköznnek tekintette, amely arra szolgál, hogy megjavítsa az embert oly módon, hogy közben nevetet is, s amely nevetségesen keresztül mindig a valóság visszás oldalát igyekezett leleplezni, kigúnyolni [világir 199–213.o. , világir kisencikl 2.kötet 84–86.o.].

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Ismertesse Moliere munkásságát.
2. Ismertesse Moliere alkotói technikáját, témavilágát,
3. Milyen antik szerzők alkotói magatartásából merített Moliere vígjátékai megírásakor?
4. Miért tiltották be a *Tartüffe c.* vígjátékot?
5. Sorolja fel Moliere főbb alkotásait.
6. Mi volt a neve annak a színtársulatnak, amelyet Moliere alapított?
7. Ki az a francia király, akinek Moliere a támogatását köszönhette?

A KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA

ITÁLIAI BAROKK IRODALOM

1. Tasso: Megszabadított Jeruzsálem
2. Tassoni: Az elrabolt vödör
3. Campanella: Napváros
4. Marino: Válogatott költemények
5. Goldoni: Két úr szolgája

SPANYOL BAROKK IRODALOM

6. Gongora: Válogatott költemények
7. Quevedo: Álom
8. Gracián: Politika
9. Monino: A sevillai szédelő és a kövendég

ANGOL BAROKK IRODALOM

10. John Donne: Válogatott költemények
11. Milton: Elveszett Paradicsom

NÉMET BAROKK IRODALOM

12. Opitz: Válogatott költemények
13. Grimmelshausen: Kalandos Simplicissimus

FRANCIA KLASSZICISTA IRODALOM

14. Corneille: Cid
15. Racine: Phaedra
16. Molière: Tartüffe

HIVATKOZOTT IRODALOM

1. A kultúra világa. Világirodalom. Filozófia. Szerk: Lukács Ernőné. – Bp.: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964
2. Domokos János szerk. A világirodalom legszebb elbeszélései (az ókortól a XX. századig) I–III. – Bp.: Európa Könyvkiadó, 1971.
3. E. H. Gombrich. A művészet története. – Bp.: Gondolat, 1974
4. Magyar Nagylexikon. 5. kötet. szerk. ? – Bp.: Magyar Nagylexikon Kiadó, 1997
5. Mitológia. Szerk.: Nagy Mézes Rita. – Bp.: Kossuth Kiadó, 2006, 2009
6. Mitológia. Mítoszok, mondák és legendák. Összeállította Alice Mills. – Bp.: Kossuth Kiadó, 2009
7. Művészeti Kislexikon. Szerk.: Nagy Ildikó. – Bp.: Akadémia Kiadó, 1973
8. Paul Wiegler. A világirodalom története. – Bp.: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Kiadása, 1921
9. Pók Lajos szerk. A kultúra világa. Világirodalom, filozófia. – Bp.: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964.
10. Székely Béla szerk. Zsebenciklopédia. – Bp.: Gondolat, 1975.
11. Új magyar lexikon 1–7. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960–1972.
12. Világirodalmi lexikon I–XIX. – Bp.: Akadémia Kiadó, 1970.
13. Világirodalmi kisenciklopédia.
14. Világirodalom. szerk. Kardos László. – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, II. kötet, 1997. – 365 o.
15. Világirodalom. 21. századi enciklopédia. szerk. Madarász Imre. – Budapest: Pannonica Kiadó, 2004. – 486 o.
16. Világirodalom. szerk. Pál József. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008. – 1017 o.
17. Артамонов С.Д. Гражданская З.Т. Самарин Р.М. История зарубежной литературы XVII–XVIII в.в. – Москва: Просвещение, 1973. – 799 с.

18. История всемирной литературы I–IX.: / под ред. И.С. Брагинский – Москва: Наука, том 4–5, 1988.
19. Історія світової культури : / під ред. С. В. Головка – Київ: Либідь, 2000
20. Сеобщая история искусств: / под ред. А. Д. Чегодаева. в 6 томах. – Москва: изд-во. Искусство, 1956

21. arkadia.ph.hu
22. <http://irc.sunchat.hu/vers/>
23. <http://www.berze-nagy.sulinet.hu>
24. mek.oszk.hu